

XVII. Yüzyılda Bursa Nakîbü'l-Eşrâf Kâim-i Makâmı
Seyyid Cafer Paşa ve Ailesi**Saadet Maydaer**Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, Bursa, Türkiye
smaydaer@uludag.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0001-8222-7740> | <https://ror.org/03tg3eb07>**Öz**

Nakîbü'l-eşrâflık kurumu seyyidlerin soylarının düzenli takibi ve seçkin konumlarının getirdiği bazı uygulamaların yerine getirilebilmesi için tesis edilmiştir. Merkezdeki nakîbü'l-eşrâfların yerel temsilcileri konumundaki nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmın yaşadıkları bölgedeki saygın ve seçkin seyyid ailelerden seçildiği bilinmektedir. Bursa'da ilk dönemlerde görev yapan nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı arasında hakkında en çok bilgi sahibi olabildiğimiz kişi, Seyyid Cafer Paşa'dır. Cafer Paşa Bursa'da kökleri Tebriz'e dayanan itibarlı bir seyyid ailesine mensuptur. Edindikleri bu itibarlı konumlarının bir sonucu olarak dedeleri Emir Gazi'den itibaren aile üyeleri selâtin vakıfları mütevelliliği ve düzene konulmasını sağlama gibi önemli görevlere getirilmişlerdir. Cafer Paşa'nın vefatının ardından oğlu Seyyid Mehmed nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı olarak atanmış, ilerleyen yıllarda ise torunu İbrahim aynı vazifeyi sürdürmüştür. Böylece ailenin bilindiği kadarıyla üç ferdi Bursa nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı olarak görev yapmıştır. Bu çalışma, yaşadıkları çevrede tanınmakla birlikte çok da ünlü olmayan, dolayısıyla haklarında daha sınırlı bilgiler bulunan seyyid bir ailenin tarihini şer'iyye sicilleri ve arşiv belgelerindeki sınırlı bilgilerin peşine düşerek araştırmaktadır. Bu şekilde Cafer Paşa'nın kendinden önceki beş atasının ismi belirlenebilmişken, kendisinden sonra gelen sekiz nesil evlat ve torunlarına dair doğumlarından, evliliklerine, mülk-alım satımlarından, miras anlaşmazlıklarına ve vakıflarla ilişkilerine kadar hayatın çok farklı alanlarına dair bilgiler elde edilebilmiştir. Böylece 17. yüzyılda Bursa'da saygın, ama şöhretli olmayan bir seyyid ailesinin toplumsal konumu, sosyal, ekonomik ve hukukî ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler

İslam Tarihi, Nakîbü'l-eşrâf, Seyyid, Tereke, Gürcü Mehmed Paşa, Çatalcalı Ali, Aile Tarihi.

Atıf BilgisiMaydaer, Saadet. "XVII. Yüzyılda Bursa Nakîbü'l-Eşrâf Kâim-i Makâmı Seyyid Cafer Paşa ve Ailesi". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/2 (Aralık 2023), 223-250. <https://doi.org/10.51447/uluifd.1172277>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	07 Eylül 2022 07 September 2022
Kabul Tarihi Date of Acceptance	29 Eylül 2022 29 September 2022
Yayın Tarihi Date of Publication	22 Aralık 2023 22 December 2023
Yayın Sezonu Pub Date Season	Aralık December
DOI	https://doi.org/10.51447/uluifd.1172277
Değerlendirme Peer-Review	Ön inceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik inceleme: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized Atternal (Editor board member) Double anonymized - Two External
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited
Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Yes - iThenticate
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman Grant Support	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluid

Naqib al-Ashraf Qaim-i Maqam of Bursa Sayyid Cafer Pasha and His Family in the 17th Century

Saadet Maydaer

Prof. Dr., Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Islamic History, Bursa, Türkiye
smaydaer@uludag.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0001-8222-7740> | <https://ror.org/03tg3eb07>

Abstract [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

The institution of naqib al-ashraf was established in order to follow the lineages of the sayyids regularly and to fulfill some of the practices brought by their distinguished positions. It is known that the naqib al-ashraf qaim-i maqams, who are the local representatives of the naqib al-ashrafs in the center, were chosen from the respected and distinguished sayyid families in the region where they lived. The person about whom we can have the most information among the naqib al-ashraf qaim-i maqam who served in the early periods in Bursa is Sayyid Cafer Pasha. Cafer Pasha belongs to a reputable sayyid family in Bursa with roots in Tabriz. As a result of this prestigious position, family members from their grandfather Emir Gazi have been appointed to important duties such as being the trustee of the foundations of Sultans and ensuring that they are put in order. After the death of Cafer Pasha, his son Sayyid Mehmed was appointed as the Naqib al-ashraf qaim-i maqam, and in the following years his grandson İbrahim continued the same task. Thus, as far as it is known, three members of the family served as naqib al-ashraf qaim-i maqam of Bursa. This study investigates the history of a sayyid family, which was locally known but not very famous and consequently about whom little is known by following the limited information in the court records and archival documents. In this way, while the names of the five ancestors of Cafer Pasha before him could be determined, information about many different areas of life, from the birth of his eight generation children and grandchildren to their marriages, property-trading, inheritance disputes and relations with foundations, could be obtained. Thus, the social position, social, economic and legal relations of a respected but not famous sayyid family in Bursa in the 17th century were tried to be revealed.

Keywords

Islamic History, Naqib al-ashraf, Sayyid, estate, Gürcü Mehmed Pasha, Çatalcalı Ali, Family History.

Citation

Maydaer, Saadet. "XVII. Yüzyılda Bursa Nakîbü'l-Eşrâf Kâim-i Makâmı Seyyid Cafer Paşa ve Ailesi". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/2 (December 2023), 223-250. <https://doi.org/10.51447/uluifd.1172277>

Giriş

İslam Medeniyetinin ilk dönemlerinden itibaren var olan ve Hz. Peygamber'e duyulan sevginin tezahürünün kurumsal bir veçhete bürünmüş hali olarak da görülebilecek "Nakîbü'l-eşrâflık" müessesesi, Osmanlı Devleti'nde Yıldırım Bayezid döneminde ortaya çıkmıştır. Bu kurumun temel gayesi, Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin doğru bir şekilde belirlenmesidir. Zira İslam toplumunda seyyidlere gösterilen saygı, hürmet ve imtiyazlardan yararlanabilmek amacıyla bazı kimseler sahte şecerelerle kendilerini seyyid gibi gösterebilmek için gayretine girebilmişlerdir. *Mütessayid* olarak adlandırılan bu kişilerin tespiti, "nakîbü'l-eşrâflar"ın en önemli görevi olarak addedilmiştir. Bunun yanında nesebi sahih bir seyyid seyahat etmek isterse kendisine güçlük çıkarılmaması ve hürmet edilmesi, gittiği yerde yerleşmek isterse isminin burada kayıt altına alınmasının gerekliliği gibi nedenlerle Yıldırım Bayezid döneminde, 802/1400'de¹ o sırada başkent olan Bursa'da seyyidlere nezâret edecek bir kişi tayin edilmiştir.² Bu kişi Âşık Çelebi'nin atası olup, Emir Sultan ile Bağdat'tan gelmiş olan Seyyid Nattâ'dır.³ Âşık Çelebi kendisi de *Meşâiru's-Suârâ* adlı eserinde babası Ali'yi anlatırken soylarının Bağdat seyyidlerine dayandığını ifade etmektedir. Bursa'da medfûn Emîr Mehmed Buhârî, Bağdat'ta Seyyid Nattâ'nın evinde misafir olmuş ve onu da beraberinde Bursa'ya getirdiği diğer seyyidler gibi kendisiyle birlikte Anadolu'ya gelmeye ikna etmiştir. Seyyid Mehmed Nattâ Bursa'da vezir İshak Paşa'nın kızıyla evlenmiştir.⁴ Bizzat padişah Yıldırım Bayezid'in ilgisine mazhar olmuştur. Yıldırım onun için Tahtakale'nin arkasında Şeyh Ebû İshak Kâzerûnî ashabına ve buraya gelenlere vakfettiği zaviyeye onu şeyh tayin etmiştir.⁵ Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un Anadolu'yu istilâsı sırasında Molla Fenârî (ö. 834/1431) ve Şeyh Muhammed el-Cezerî (ö. 833/1429) gibi diğer âlim ve sanatkârlarla birlikte hapsedilmiştir. Bir süre sonra serbest bırakılınca Hicaz'a gidip hacetmiş, II. Murad döneminde (1421-1444, 1446-1451) Bursa'ya dönmüştür. Yeniden başladığı sâdât nâzirliği görevini vefatına kadar sürdürmüştür. Yerine oğlu Zeynelabidin tayin

¹ Ali Emîrî, Seyyid Nattâ'nın göreve atanma tarihi olarak 800/1397'yi verirken, Yıldırım Bayezid'in Kâzerûnî Zâviyesi Vakfiyesi'nin tescil tarihi olan Ramazan 802/Mayıs 1400 tarihi hemen tüm kaynaklarda atanma tarihi olarak genel kabul görmüştür. Ali Emîrî, "Hâdim ve Hâfız-ı Emânet-i Mübâreke, Hulefâ-yı Celîle-i Osmanîye'nin Şeref-silsile-i Siyâdetleri ve İlm-i Celîl-i Ensâbın Fevâidi", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* 2/19 (1335/1919), 420, 421.

² Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik fi tekmeleti's-şakâ'ik -Nev'izâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli-*, haz. Suat Donuk, ed. Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/622; Ahmet Rif'at, *Devhatü'n-Nukabâ*, haz. Hasan Yüksel - Fatih Köksal (Sivas: Dilek Matbaası, 1998), 58; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 164, 165; Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 81.

³ Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik*, 1/591, 622.

⁴ Âşık Çelebi, *Meşâ'iru's-Suârâ*, haz. Filiz Kılıç (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010), 2/1119; Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik*, 1/622.

⁵ Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik*, 1/591; Âşık Çelebi, *Meşâ'iru's-Suârâ*, 2/1119; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 92, 93. Bu zaviyeye ait vakfiye Adnan Erzi tarafından tercüme edilip yayımlanmıştır. Vakfiyede şeyh olacak kişinin özellikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta, fakat Seyyid Nattâ'nın ismi zikredilmemektedir. bk. Adnan Erzi, "Bursa'da İshâkî Dervişlerine Mahsus Zaviyenin Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 423-429.

edilmiştir.⁶ II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde görevini sürdüren Zeynelabidin'den sonra uzunca bir süre yeni bir nakîbü'l-eşrâf atanmamıştır. II. Bayezid, 900/1494 yılında Seyyid Mahmud Efendi'yi sâdâtın reisi olarak vazifeye getirmek istemiştir. Seyyid Mahmud Efendi bu makama getirilen kişilere Arap beldelerinde “nakîbü'l-eşrâf” lakabının verildiğini bildirerek kendisinin de bu şekilde ünvan almasını sağlamıştır. Böylece “nakîbü'l-eşrâflık” resmî bir ünvan haline gelmiştir. Başlangıçta nakîbü'l-eşraf için 25 akçe ücret takdir edilse de zamanla 70 akçeye kadar yükselmiştir.⁷

İstanbul'daki nakîbü'l-eşrâfın sadrazama arzıyla sancak ve kazalarda görev yapacak nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmlarının atanmaya başlaması da bu dönemlerde başlamış olmalıdır.⁸ Zira Osmanlı nakîbü'l-eşrâfları doğal olarak başkent İstanbul'da otururken, diğer yerlerde onun adına görev yapacak nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmlar belli bir hiyerarşik düzende atanıyorlardı.⁹ Nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmları genellikle toplumda belli bir saygınlığa sahip, sözüne itibar edilen önde gelen seyyid ailelerinden seçilmekteydi.¹⁰ Bursa'da bu şekilde vazifesini yerine getiren nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmlardan tespit edilebilenlerin ilki Evâsıt-ı Zilkade 976/Mayıs 1569'da Bursa'daki seyyidlerin işleriyle ilgilenmek üzere görevlendirildikleri ifade edilen Seyyid Ahmed b. Seyyid Maşrikî ve Seyyid Muharrem Çelebi b. es-Seyyid Satı/Hayati'dir.¹¹ 26 Şaban 981/21 Aralık 1573'te ise Maşrikîzâde Ahmed vefat etmiş ve vazifesi büyük oğlu Seyyid Mustafa'ya¹² verilmiştir.¹³ Onun görevde kalış süresi ve daha sonra kimin nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak XVII. yüzyılın başlarında Bursa'da sâdâtın işlerini yürütmekle vazifeli kişinin Seyyid Mehmed olduğu bilinmektedir. Aclun'dan¹⁴ göç eden Seyyid Ali Efendi el-Aclûnî'nin¹⁵ oğlu

⁶ Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik*, 1/591, 622; Ş. Tufan Buzpınar, “Nakîbüleşrâf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/323.

⁷ Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik*, 1/622.

⁸ Nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmılığıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kılıç, *Seyyidler*, 86-91; M. Sadık Akdemir, “Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Isparta'da Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamlığı ve Seyyidler”, *Araştırmalar İnsan Bilimleri Araştırmaları* 9/17 (2007), 143-177; Ayhan Işık, “Osmanlı Devleti'nde Nakîbü'l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü'l-Eşrâf Kaymakamları”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 10 (2015), 185-228; Muttalip Şimşek, “Osmanlı Devleti Nakîbüleşrafılık Müessesesi ve Bu Müesseseye Bağlı Kaymakamlar (19. Yüzyıl)”, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 19 (2018), 409.

⁹ Buzpınar, “Nakîbüleşrâf”, 32/323.

¹⁰ Kılıç, *Seyyidler*, 87.

¹¹ BOA, İE.ENB. 1/18. “*Hâlen nakîbü'l-eşrâf olan fahrü's-sâdât seyyid Muhterem Efendi kibelinden mahrûse-i Bursa sâdâtı ahvâlin gören Seyyid Ahmed b Seyyid Maşrikî ve Seyyid Muharrem Çelebi b. Seyyid Hayâtî ...*”

¹² Önce Muhammed yazılmışken, sonra üstü çizilip “sahha” ifadesi konularak altına Mustafa yazılmıştır.

¹³ BOA, A.DVNSMHHM.d. 25/111. “*Murâd Han evkâfi zevâidinden yevmî 6 akçe vazifeye mutasarrif olup Bursa'dan nakîbü'l-eşrâf tarafından nikâbet hizmetinde olan Maşrikîzâde Ahmed fevt olup vazifesi büyük oğlu Seyyid Mustafa'ya arz olunmağın*”

¹⁴ Aclun; Ürdün'ün başkenti Amman'ın 73 km. kuzeybatısındadır. Orta Çağ'da stratejik bir kale olarak göze çarpmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Şeker, “Ortaçağ'da Şam Diyarının Stratejik Bir Kalesi: Aclûn Kalesi”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/4 (2019), 3799-3807.

¹⁵ Aclun'lu olup, ilim tahsilini Arap beldelerinde tamamladıktan sonra Bursa'ya gelip yerleşmiştir. Yirmi yıl boyunca Ulucami'de imamlık yapmıştır. 972 veya 973/1565-1566'da vefat etmiştir. Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik*,

olup ilmiyle temâyüz etmiş olan ve Baldırzâde'nin ve İsmail Belîğ'in Bursa'da uzun yıllar nakîbü'l-eşrâflık yaptığını dile getirdikleri Seyyid Mehmed, Rebûülevvel 1018/Haziran 1609'da vefat etmiştir. Emir Sultan Türbesi civarına defnedilmiştir.¹⁶ Onun ardından göreve getirildiği düşünölen kişi Seyyid Cafer Paşa b. Emir Gazi'dir. O, klasik dönemde göreve getirilen Bursa nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmları arasında hakkında en fazla bilgi sahibi olabilmişimiz kişidir.

1. Seyyid Cafer Paşa'nın Hayatı Hakkında Bilinenler

Seyyid Cafer Paşa, Bursa'da itibarlı bir seyyid ailesine mensuptur. Babası Emir Gazi, Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Çaldıran Savaşı'ndan dönerken Tebriz'den beraberinde Anadolu'ya getirdiği kişiler arasında yer alıyordu.¹⁷ Şeceresi, nakîbü'l-eşrâf defterlerinde Evâhir-i Ramazan 993/Eylöl 1585 tarihinde es-Seyyid Gazi b. Seyyid Cafer b. Seyyid Kasım b. Seyyid Rıza b. Seyyid Murtaza şeklinde kaydedilmiştir. Tebriz'de doğduğu ama Bursa'yı vatan edindiği belirtilmiştir.¹⁸ Bursa'da Hisar'ın güneybatısındaki İsa Bey Mahallesi'ne yerleşen Emir Gazi, kısa zamanda toplum içinde saygın bir konum elde etmiş görünmektedir. Selâtin vakıfları başta olmak üzere çok sayıda vakfın tevliyetini yürütmesinin yanı sıra çevresinde yaşanan sorunların çözümünde de rol oynamıştır.¹⁹ Maddî açıdan oldukça iyi durumda olduğu anlaşılan Emir Gazi, 12 Rebiulahir 995/22 Mart 1587'de gece vakti oğlu Cafer Paşa'nın da ikâmet ettiği İsa Bey Mahallesi'ndeki evine suhtelerce yapılan bir baskın sonucunda hayatını kaybetmiştir.²⁰

Seyyid Cafer'in babası dışında bilinen akrabası kız kardeşi Ümmügülsüm'dür. Ümmügülsüm'ün ilk eşi ilmiye sınıfına mensup müderris Ali Çelebi'dir.²¹ İkinci evliliğini Ahmed Çelebi b. Pîrî ile yapmış ve bu evlilikten bir erkek çocuk sahibi olmuştur. Ancak Ahmed Çelebi henüz oğlu küçük yaştaiken vefat etmiştir.²² Hakkında başka bir bilgi edinilemeyen Ümmügülsüm, Seyyid Cafer'in tek kardeşidir.²³ Annelerine dair kaynaklarda hiçbir veriye

1/428; Baldırzade Selîş Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, haz. Mefail Hızlı - Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 173, 174; İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* (Bursa: Hüdavendigâr Matbaası, 1287), 438.

¹⁶ Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 173, 174, 175; Belîğ, *Güldeste*, 438, 439.

¹⁷ Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 124.

¹⁸ Meşihat Arşivi, Nakîbü'l-Eşrâf Defterleri, no: 73, 55.

¹⁹ BOA, A.DVNSMHH.d 2, 1941, 1958; BŞS, A 107 31b; A 74, 113b, 114b.

²⁰ BŞS A 143 211b. Emir Gazi'nin evine suhtelerce yapılan baskınla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Saadet Maydaer, "Bursa'da Ehl-i Fesâd Suhte Tâfesinin Kurbanı Bir Seyyid: Emir Gazi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Haziran 2022), 319-343.

²¹ BOA, A.DVNSMHH.d. 28, 494; Belîğ, *Güldeste*, 330; Atâyî, *Hadâ'îku'l-hakâik*, 2/1237; BŞS, A 107 24b; Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 46-48.

²² BŞS A 153, 83b. Aynı belgede Ahmed Çelebi'nin Ulviye adında bir büyük kızının da olduğu ifade edilmektedir. Fakat annesinin Ümmügülsüm olduğundan bahsedilmemektedir. Ümmügülsüm'ün Rebiülâhîr 995/22 Mart 1587'de ilk eşinden boşanmış ve babasının evinde olduğu bilindiğine göre büyük yaşta olduğu ifade edilen Ulviye'nin Ahmed Çelebi'nin ilk eşinden olma ihtimali daha güçlü gözükmektedir. (BŞS A 143 211b)

²³ BŞS A 145 29b, 72b.

rastlanmamıştır. Emir Gazi öldürüldüğü esnada hayatta olmadığı anlaşılmaktadır.

Seyyid Cafer'in hanımı Yaniçoğlu Mahallesi'nde yetişmiş olan Saliha bnt. Mehmed'di. Seyyid Cafer'in Mehmed, Ebü'l-Me'âlî ve Haşim isimlerini taşıyan üç oğlu vardı.²⁴ O da tıpkı babası gibi selâtin vakıfları tevliyeti gibi saygınlık kazandıran görevlere getirilmişti.²⁵ Babasının elîm bir şekilde vefatı nedeniyle 12 Rebûlâhir 995/22 Mart 1587'den itibaren başlayan mahkemede ve dolayısıyla resmî belgelerde görünür olma süreci, mülk alım-satımı ve kiralamasından, miras anlaşmazlıklarının çözümüne ve vakıf kurmaya kadar çok farklı alanlarda devam etmiş ve bir nakîbü'l-eşrâfın hayatına değişik veçhelerden bakma imkânı sunmuştur. Bu bağlamda babasıyla ilgili hadiselerden sonra adının geçtiği ilk belgelerin tarihi 12 Receb 1001/14 Nisan 1593'tür.²⁶ Bursa'ya bağlı Kavak Köyü'nde bulunan çiftliğinin halk arasında "Emir Kadı/Gazi oğlu Cafer Çelebi'nin Çiftliği" şeklinde anıldığı anlaşılmaktadır. Burası kendisine babasından intikal etmiştir.²⁷ Onun vefatının ardından da oğlu Seyyid Mehmed tarafından tasarruf edilmeye devam etmiştir.²⁸ Zilhicce 1008/27 Haziran 1600'de ise Ulucami yakınındaki Sinekli Hamamı civarında bulunan bir kahvehaneyi ve 11 dükkânı bir yıllığına kiraya verdiğini beyan etmektedir.²⁹ Dolayısıyla Cafer Çelebi şehir içinde ve dışında mülklere sahip, varlıklı bir kişidir. Mülklerinin sayısını arttırmaya devam eden Cafer Paşa, Rebûlâhir 1017/Ağustos 1608'de 30.000 akçeye Gemlik Kazası'na bağlı Gencelli Karyesi'nde Büyük bağ ve Emrudlu³⁰ bağ adıyla bilinen iki bağ satın almıştır.³¹

Cafer Paşa'nın malî konulardaki tecrübesini vekil olarak gerçekleştirdiği işlemlerde de görmek mümkündür. Rebûlâhir 1017/Temmuz 1608'de Defterdar Halil Efendi'nin vekili olan Cafer Paşa, Kazzaz Çelebi Vakfı'na ait Molla Gürani Mahallesi'nde bulunan bir menzille ilgili davada müvekkilinin daha önce ödediği 6000 akçe ücret-i muacceleyi geri almıştır. Menzil bir başkasına kiralanmıştır.³²

Toplumda sözüne itibar edilir bir kimse olması, yakınlarının yaşadığı miras anlaşmazlıklarının sona erdirilmesinde etkin rol oynamasının da önünü açmıştır. Cemaziyelevvel 1007/Aralık 1598'de kızkardeşi Ümmügülsüm, merhûm kocasının yine müteveffa olan erkek kardeşinin hanımı Fatma Hatun'la Veli Şemseddin Mahallesi'nde kendilerine ve çocuklarına miras olarak kalmış evle ilgili sorunlar yaşamaktadır. Ümmügülsüm evin kendisine

²⁴ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kültüğü*, haz. Hüseyin Algül vd. (İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), 2/17.

²⁵ Beliğ, *Güldeste*, 68.

²⁶ BŞS A 151 18a.

²⁷ Ömer Lütfi Barkan - Enver Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 26. Gazi Hüdâvendigâr Vakfı'na ait Kavak Köyü'nde farklı kişilerce işletilen beş çiftlik bulunmaktadır. Emir Gazi'nin ve ailesinin işlettiği çiftlik ise ikisi kesimli beş çift olup en büyüğüdür.

²⁸ BŞS B 69 3b. (3 Safer 1057/10 Mart 1647)

²⁹ BŞS B 18 49b.

³⁰ Emrudlu, ilerleyen yıllardaki kaynaklarda Gemlik'e bağlı bir köy olarak geçmektedir. 5 Şevval 1262/26 Eylül 1846 tarihli bir belgede "Hüdâvendigâr Sancağı'nda vâki' Gemlik Kazası'na tâbi' Emrudlu Karyesi" ifadesi yer almaktadır. BOA, A.MKT., 51/4.

³¹ BŞS B 26 41b.

³² BŞS B 26 25a.

ait bölümüne Fatma Hatun'un müdahale etmemesini istemektedir. Seyyid Cafer, Mevlana Ahmed Efendi'yle birlikte evin Ümmügülsüm'ün eşine nasıl intikal ettiğine dair şahitlik etmişler ve böylece bu konuda rahatsız edilmesini önlemişlerdir.³³

Cafer Paşa, tıpkı babası gibi saygın konumunu perçinleyecek tevliyet ve vakıflarla ilgili çeşitli görevler üstlenmiştir. Muharrem 1026/Ocak 1617 tarihinde Bayezid-i Veli Vakfı'nın Bursa'daki işlerini düzene sokmak üzere görevlendirilmiştir.³⁴ Cafer Paşa'nın vazife aldığı bir diğer selâtin vakfı ise Osman Gazi'nin oğlu Alaeddin Bey'in Bursa'daki vakıflarıdır. Biri Bursa Hisarı içinde, diğeri Kükürtlü civarında olan iki mescid ve bir zaviye inşa ettirdiği bilinen Sultan Alaeddin'in vakfına Şaban 1031/Haziran 1622'de müteveli olarak tayin edilmiştir.³⁵ Beş ay boyunca sürdürdüğü görevi esnasında vakfın içinde bulunduğu nakit ihtiyacı nedeniyle tamir için gerekli olan 8587 akçeyi kendi mal varlığından ödemiştir. Bu bedeli vakıftaki görevi bittikten on bir ay sonra talep etmektedir.³⁶ Vakfın mütevellileri için ödenmesi öngörülen yılda 6 müd buğday ve 6 müd arpadan da hasat zamanı gelmeden evvel görevden ayrılmış olduğu için hissesine düşen miktarı tahsil edememiştir. Bu nedenle 15 Zilkade 1032/10 Eylül 1623 tarihinde mahkemeye başvurarak beş ay boyunca yürüttüğü tevliyet görevinden doğan haklarının kendisine ödenmesini talep etmektedir.³⁷ Bu isteği mahkeme tarafından haklı bulunmuştur. Zira Cafer Paşa'nın elinde vakfa ait muhasebe kayıtları mevcuttur ve bunlar incelendiğinde durumun tam da ifade ettiği şekilde gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu nedenle birkaç hafta içinde sorun çözülmüş ve yeni müteveli Ahmed Bey b. Yusuf vakıf mahsulünden gerekli ödemeyi yapmıştır.³⁸

Seyyid Cafer Paşa'nın vakıflarla olan ilgisi onları yönetmek ve düzene sokmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda kendisi de bir vakıf kurucusudur. Evâsıt-ı Rebûlevvel 1030/ Şubat 1621 tarihli vakfiyesine göre Bursa'da Eski Kaplıca altında Acem Çeşmesi yakınındaki iki değirmen ile dut ve çeşitli meyve ağaçları bulunan ve zemini için Hüdavendigâr Vakfı'na mukataa ödenen yerleri vakfetmiştir. Değirmenlerin piyasa koşullarına uygun, alışılacağı üzere kiraya verilmesini, meyve ağaçlarının ise "müsâkât-ı şer'iyye"³⁹ usûlüyle işletilmesini istemiştir. Elde edilecek gelir, iki cüz-i şerîf okunup sevabının kendi ruhuna hediye edilmesi için harcanacaktır. Cüzlerden birini Ulucami imamı, diğersini ise kendisinin de

³³ BŞS A 153 83b.

³⁴ BŞS B 37 25b. Baldırzade ve İsmail Belig, Cafer Paşa'nın, Sultan Yıldırım Bayezid Vakfı'na müteveli olup vakfı düzene soktuğu için Gürcü Mehmed Paşa'nın iltifatına mazhar olduğunu ifade etmektedir. bk. Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 142; Belig, *Güldeste*, 68. Ancak Cafer Paşa'nın Yıldırım Bayezid Vakfı'nda müteveli olduğuna ya da vakfın işlerini tesviye için görevlendirildiğine dair bir veri elde edilememiştir. Bu durumda Sultan Bayezid-i Veli Vakfı'ndaki görevinin Sultan Yıldırım Bayezid ile karıştırılmış olması ihtimali doğmaktadır. Bu hususta bir veri elde edilene kadar konuya ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

³⁵ BŞS B 42 128b. Alaeddin Bey'in vakıfları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Saadet Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 61-65.

³⁶ BŞS B 42 128a.

³⁷ BŞS B 42 128b.

³⁸ BŞS B 42 135b, 128b. Seyyid Cafer Alaeddin Vakfı'nda beş ay görev yaptığı için kendisine ödenmesi gereken buğday ve arpa miktarı 2,5 müd olarak belirlenmiştir.

³⁹ Müsâkât, meyvasının bir kısmını almak kaydıyla bir bağ veya ağaçları birine vermektir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996), "müsâkât", 737.

ikâmet ettiği İsa Bey Mahallesi Mescidi imamı okuyacaktır. Her biri için takdir edilen ücret günde üç akçedir. Vakfında babasını da unutmayan Seyyid Cafer, Ulucami müezzininin cuma namazından sonra babası merhûm Emir Gazi Efendi ruhu ve kendi ruhu için açıktan dua etmesini ve duanın sonunda bir Fatıha sûresi okumasını istemektedir. Bunun için de bir akçe ücret ödenmesini takdir etmiştir. Gelirlerden arta kalan meblağ ise mütevellî tarafından saklanıp, gerekli hallerde vakfedilen yerlerin tamir ve bakımına harcanacaktır. Mütevellî tayin ettiği kişi, oğlu Seyyid Mehmed Çelebi'dir. Ondan sonra ise kendi neslinden gelecek olanların en uygununa verilmesini şart koşmuştur.⁴⁰ Vakfiyede arazilerin sınırları tarif edilirken kullanılan ifadeler, Seyyid Cafer'in bundan başka da vakıfları bulunduğuna işaret etmekteyse de onlara dair bir vakfiye tespit edilememiştir.⁴¹

Seyyid Cafer Efendi ömrünün son yıllarında Karaman Beylerbeyliği vazifesine atanmıştır. Çok kısa bir süre yerine getirebildiği bu vazifeye atanmasında Gürcü Mehmed Paşa'nın etkisinin olduğu düşünülmektedir.⁴² Yeniçerilerin baskısı sonucunda sadrazamlıktan ayrılmak zorunda kalan Gürcü Mehmed Paşa, yeni sadrazam Mere Hüseyin Paşa tarafından 1032/1623'de Bursa'ya sürgüne gönderilmiştir.⁴³ Bursa'da geçirdiği dönemde Seyyid Cafer Paşa ile yakın ilişki kurduğu, sahip olduğu çok sayıda deveyi ona ve ailesine ait çiftlikte tutmasından da anlaşılmaktadır.⁴⁴ Cafer Paşa'nın Karaman'daki görevine tam olarak ne zaman atandığı bilinmemekle beraber, Bursa'da resmî kayıtlarda görüldüğü en son tarih olan Evâsıt-ı Zilkade 1032/10 Eylül 1623'e yakın bir zamanda gerçekleştiği düşünülmektedir. Zira bu tarihte bizzat mahkeme huzurunda bulunan Cafer Paşa'nın aynı dava ile ilgili olarak Evâil-i Zilhicce 1032/ Eylül 1623'te oğlu Seyyid Mehmed Çelebi'yi vekil tayin ettiği görülmektedir.⁴⁵ Ayrıca 1 Muharrem 1033/25 Ekim 1623 tarihinde merkezden gelen bir hüccetin mahkemeye kaydı esnasında oğlu Ebü'l-Me'âli'nin ve Haşim'in isimleri şuhûd'l-hâlde kayıtlıyken onunki bulunmamaktadır.⁴⁶ Dolayısıyla bu tarihlerde Bursa dışında bir görevde bulunma ihtimali hayli yüksektir. Bu durumda Karaman Beylerbeyliği vazifesini en fazla bir yıl sürdürebilmiş olsa gerektir. Zira 1034/1624 yılı başlarında vefat etmiş ve Pınarbaşı'nda yüksekçe bir yere defnedilmiştir. Cömertliğiyle meşhur olduğu dile getirilmektedir.⁴⁷

⁴⁰ BŞS B 40 62a-63a; Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1033/2.

⁴¹ "Eski Kaplıca altında Acem Çeşmesi kurbünde vâki' cânib-i kiblesi ve şarkisi yine kendi vakfi olan yerlere ve cânib-i garbisi küçük bahçe demekle ma'rûf olan bahçeye ve cânib-i şimalisi yine kendü vakfi olan bahçeye müntehî olub"

⁴² Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 142; Beliğ, *Güldeste*, 68.

⁴³ Mustafa Naîmâ, *Târîh-i Naîmâ -Ravzatü'l-Hüseyn fi Hülasati Ahbâri'l-Hâfikayn-* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1280), 2/251. Karaçelebizâde, Gürcü Mehmed Paşa'nın 1032/1623'te Bursa'ya değil de Malkara'ya sürgüne gönderildiğini ifade etmektedir. Karaçelebizâde Abdülaziz b Hüsameddin, *Ravzatü'l-Ebrâr* (Bulak: Bulak Matbaası, 1248), 551. Gürcü Mehmed Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Ak, "Mehmed Paşa, Gürcü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/509-510.

⁴⁴ BŞS B 45 129a. Bu durum, Gürcü Mehmed Paşa'nın idamının hemen ardından mal varlığının belirlenmesi esnasında 24 Şevval 1035/19 Temmuz 1626'da ortaya çıkmaktadır.

⁴⁵ BŞS B 42 135b.

⁴⁶ BŞS B 42 138b.

⁴⁷ Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 142; Beliğ, *Güldeste*, 68.

2. Seyyid Cafer Paşa'nın Nakîbü'l-Eşrâf Kâim-i Makâmı

Seyyid Cafer Paşa'nın resmen nakîbü'l-eşrâf olarak isminin geçtiği en erken tarihli belge 29 Safer 1025/18 Mart 1616'ya aittir.⁴⁸ Evâil-i Muharrem 1026/Ocak 1617'de yine kendisinden “*bi'l-fi'il Bursa'da nakîbu'l-eşrâf olan mecma'u's-siyâde iftihâru's-sâde es-Seyyid Cafer Efendi*” şeklinde bahsedilmektedir.⁴⁹ Aradan yalnızca birkaç yıl geçtikten sonra Evâsıt-ı Rebûlevvel 1030/7 Şubat 1621'de düzenlenen vakfiyesinde de aynı şekilde “*Mahrûse-i Bursa Kal'ası mahallâtından İsa Bey Mahallesi'nde sâkin olup mahrûse-i mezbûrede hâlâ nakîbu'l-eşrâf ve rêis-i sâdât-ı şerîfeti'l-evsâf*” olduğu zikredilmektedir.⁵⁰ Bu vazifeyi uzun yıllar sürdürdüğü “*nice sinin ü eyyâm Bursa'da kâim-i makâm-ı nakîb-i sâdât-ı kirâm olup tâife-i şerîfe-i mezbûrenin zabt u rabtında cidd ü ihtimâm üzre idi*”⁵¹ ifadelerinden anlaşılma birlikte tam olarak kaç yıl görev yaptığı bilinmemektedir. Ancak yukarıda da izah edildiği üzere Evâsıt-ı Zilkade 1032/10 Eylül 1623 tarihine kadar bu görevi sürdürdüğü düşünölmektedir.⁵²

Kendisinden sonra ailesinden iki kişinin daha Bursa nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı yaptığı bilinmektedir. Bunlardan ilki oğlu Seyyid Mehmed, diğeri ise torunu Seyyid İbrahim'dir. Dolayısıyla ailenin hem merkez, hem de Bursa'daki seyyidler arasındaki itibarlı konumu devam etmiştir.

3. Cafer Paşa'nın Çocukları

Cafer Paşa'nın üç oğlundan⁵³ en büyüğü ve anlaşıldığı kadarıyla en fazla kıymet verdiği Seyyid Mehmed'dir. Evâsıt-ı Rebûlevvel 1030/7 Şubat 1621'de düzenlediği vakfiyesinde onu müteveli tayin ederek vakfın yönetimini henüz sağlığında kendisine teslim etmiştir.⁵⁴ Seyyid Mehmed babasının ardından Bursa nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı olarak tayin edilmiştir.⁵⁵ Cafer Paşa'nın Emirsultan Vakfı zevâyidinden aldığı 30 akçe vazife de kendisine verilmiştir.⁵⁶ Bu ücret, nakîbü'l-eşrâf olanlar için yapılan bir tahsisat olmalıdır.

Babasının Gürcü Mehmed Paşa ile kurduğu samimi bağları Seyyid Mehmed'in devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Zira Gürcü Mehmed Paşa'ya ait 6 katar⁵⁷ yani 42 adet deve kolları gözetilmek üzere babası tarafından satın alınmış kendisine intikal etmiş olan Emrudlu

⁴⁸ BŞS, B 31 59b.

⁴⁹ BŞS B 37 25b.

⁵⁰ BŞS B 40 62a-63a; Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1033/2.

⁵¹ Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 142. İsmail Belig de benzer ifadeleri kullanmıştır. bk. Belig, *Güldeste*, 68.

⁵² BŞS B 42 128b, 135b.

⁵³ Kepecioğlu, Emir Gazi'nin şeceresini yapmış ve burada Cafer Paşa'nın “Kasım” adında bir dördüncü oğlunu da göstermiştir. Kaynaklarda Cafer Paşa'nın sadece üç oğlu ile ilgili bilgi bulunmaktadır. bk. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 2/30.

⁵⁴ BŞS B 40 62a-63a; Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 1033/2.

⁵⁵ BŞS B 45 129a.

⁵⁶ BŞS B 44 155b.

⁵⁷ Bir katar 7 deveden oluşur. bk. Ahmet Önkal - Nebi Bozkurt, “Deve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/222-226.

Karyesi'nde tutulmaktadır. Paşa 18 Şevval 1035/13 Temmuz 1626'da idam edildiğinde⁵⁸ merkezden memur görevlendirilerek 24 Şevval 1035/19 Temmuz 1626 tarihinde Bursa'ya gelmiş ve develeri kaydettikten sonra yine o sırada Bursa nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmî olan Seyyid Mehmed Paşa'ya teslim etmiştir.⁵⁹ Kavak Karyesi'ndeki çiftliğin tasarruf hakkı da kendisine devredilmiştir.⁶⁰ Babasından kardeşleriyle birlikte kendisine intikal edenler arasında yer alan Koca Naib Mahallesi'ndeki boş bir arsayı ise vakfetmeyi tercih etmiştir. Evâhir-i Cemaziyelevvel 1059/10 Haziran 1649 tarihinde düzenlenen vakfiyeye göre arsa Koca Naib Mahallesi'ndeki Şeyh Abdurrahman el-Erzincânî Zaviyesi'nde şeyh olan kişiye vakfedilmiştir. Seyyid Mehmed ve kardeşleri bunun karşılığında cuma geceleri yatsı namazından sonra üç İhlâs-ı Şerîf sûresi okunup, sevabının babaları Cafer'in ruhuna hediye edilmesini istemektedirler. Mütevelli olarak el-Hac Mehmed b. Abdülmümin belirlenmiş ve zamanın geçmesiyle durumun değişmesi halinde fakirler için mutlak bir vakıf olması talebi vakfiyeye eklenmiştir.⁶¹

Seyyid Mehmed tıpkı babası ve dedesi gibi İmaret-i İsa Bey Mahallesi'nde ikâmet ediyordu. Hanımı Rabia Hatun bnt. Mustafa Efendi ve biri erkek, ikisi kız üç evladıyla birlikte yaşamaktayken Evâil-i Cemaziyelevvel 1076/9 Kasım 1665'te hayatını kaybetmiştir. Geride bıraktığı çocukları Mehmed, Ümmügülsüm ve Fatma henüz küçük yaştadır. Masrafları ve borçları ödendikten sonra paylaşılmak üzere arta kalan muhalledâtinin miktarı 747.871 akçedir. Terekesinde biri kebîr, diğeri sagîr çakmaklı ve diğeri de niteliği belirtilmeyen üç tüfeğin toplam değeri 1900 akçedir. Ayrıca biri 1000, diğeri 2000 akçe değerinde iki sîm kılıcı vardır. Şehrin önde gelen ailelerinden olmasının bir sonucu olarak ağırladığı çok sayıda misafirine yaptığı ikrâmıların oldukça kıymetli kaplarda sunduğu anlaşılmaktadır. Zira sadece 11 adet fağfûr⁶² hoşaf kâsesinin değeri 3000 akçe iken fağfûrî bir kebir tabağı 2400 akçedir. Çoğu fağfûrî olmak üzere çok sayıda kıymetli tabak ve kâsenin yanı sıra tencere, tepsi, kevgir gibi çeşitli mutfak eşyalarına sahiptir. Muhtemelen yatılı misafirler için özel işletilmiş ve kıymetli kumaşlardan yapılmış çarşaf, yorgan ve yastıkların bolluğu da dikkat çekmektedir. İki gulâm, yani genç erkek köle ve bir cariyesi vardır. Binек olarak kullandığı katır ve atları da bulunmaktadır. Bir de İmaret-i İsa Bey Mahallesi'nde 20.000 akçe değerinde bir ev bırakmıştır. Terekenin yekûnu yazıldıktan sonra handa takdim olunan eşyası olduğu ifade edilerek çok sayıda bıçak, kılıç, topuz gibi silahlar, üzengi, raht gibi binек malzemeleri, şerbet makramesi, dülbend gibi günlük kullanım eşyası ve devât gibi yazı malzemesi kaydedilmiştir. Mesleği hakkında bilgi sahibi olmadığımız Seyyid Mehmed'in handa bir odada işlerini yürüttüğünü düşünebiliriz. Bunlardan sonra ise müteveffanın Kavak Karyesi'ndeki çiftliğinde bulunan eşyasının tespit edilmesine geçilmiştir. Buradaki ev, bağ, bahçe ve ahır vb. nin değeri 140.000 akçe olarak belirlenmiştir. Biri henüz küçük yaşta olan

⁵⁸ Ak, "Mehmed Paşa, Gürcü", 28/510.

⁵⁹ Develerin bir katarının telef olduğu ve böylece 35 adet devenin mevcut bulunduğu kaydedilmiştir. BŞS B 45 129a.

⁶⁰ BŞS B 69 3b.

⁶¹ BŞS B 73 40b.

⁶² Fağfûr, Çin'de yapılan, çiniye oranla yarı saydam olan porselene verilen addır. Fağfûrî ise fağfurdan yapılmış materyallere denilirdi. Alaattin Gövsa, *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi* (İstanbul: İskit Yayınları, ts.), "Fağfur", "Fağfurî", 2/789.

iki gulâm ve bir de cariyesinin toplam değeri 15.500 akçedir. Çok sayıdaki büyükbaş hayvanı ve ambarda buğday ve yulaf gibi tahılı bulunmaktadır. Bundan sonra da borçlar ve diğer masraflar hesaplanmış ve mirasçılara hisseleri ödenmiştir. Terekeden hanımı 93.483 akçe alırken, kendisiyle aynı adı taşıyan küçük oğlu 327.192 akçe, kızlarının her biri ise 163.596'şar akçe hisse sahibi olmuşlardır.⁶³

Cafer Paşa'nın terekesi bulunmadığı için sosyal yaşamı ve mal varlığının içeriğine dair bir veri elde edilememiş olsa da yalnızca bir nesil sonra oğlu Seyyid Mehmed Çelebi'nin geride bıraktıkları bize babasının yaşam standardı hakkında da fikir vermektedir.⁶⁴ Seyyid Mehmed'in terekesinin tespit edilip kayda geçirilmesinin nedeni ise Evâhir-i Rebûlâhir 1076/8 Kasım 1665 tarihinde Rabia Hatun'un, merhûmun zimmetinde 250 kıt'a riyal kuruş hakkı olduğunu iddia ederek dava açmasıdır. Şahitlerle iddiasının doğruluğunu da ispatlamış ve bu bedeli terekeden almaya hak kazanmıştır.⁶⁵ Tarihlerle ve her iki davanın mahkeme defterine kaydedilme sırasına dikkat edildiğinde terekenin kayda geçirilmesinin alacak davasının akabinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Cafer Paşa'nın diğer bir oğlu Ebü'l-Me'âlî Efendi'nin adı en erken 1 Muharrem 1033/25 Ekim 1623 tarihinde bir şuhûdü'l-hâlde geçmektedir.⁶⁶ Daha sonra Safer 1057/10 Mart 1647'de Kavak Karyesi'ndeki bir davada yine bir şuhûdü'l-hâlde ve ağabeyi Seyyid Mehmed'le birlikte 1059/1649 yılında düzenledikleri vakfiyede ismi zikredilmektedir.⁶⁷ Kendisinin mîzân-ı harîr mukataasından 25 akçe vazifesi olduğu anlaşılmaktadır. Vefatından sonra 4 Zilhicce 1061/18 Kasım 1651'de, bu vazife 10 ve 15 akçe olmak üzere iki farklı kişiye bölünerek verilmiştir.⁶⁸

Seyyid Cafer'in diğer bir oğlu Haşim Çelebi ile ilgili bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Onun adı da kardeşleriyle birlikte 1 Muharrem 1033/25 Ekim 1623 tarihinde ve 1057/1647'de şuhûdü'l-hâlde zikredilmektedir.⁶⁹ Ayrıca Evâhir-i Rebûlâhir 1076/8 Kasım 1665'te ağabeyi merhûm Seyyid Mehmed'in zimmetinden alacağı olduğunu iddia eden Rabia Hatun lehine şahitlik yapanlar arasında yer almaktadır.⁷⁰

Selh-i Rebûlevvel 1070/14 Aralık 1659'da “*Defter oldur ki nefsi Bursa'da mütemekkin olup yedlerinde hüccet-i şer'iyeleri olan eşrâf-ı kirâmın esâmileridir ki tahrîr olunur*” başlığı altında 48

⁶³ BŞS B 119 55a.

⁶⁴ Seyyid terekeleri akademik araştırmalar için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Nitekim Emin Güney tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde, Sivas Şer'iyeye Sicilleri'nde tespit edilen 47 seyyidin terekelerinden hareketle seyyidlerin sosyo-ekonomik konumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. bk. Emin Güney, *Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850 Yılları)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

⁶⁵ BŞS B 119 54b.

⁶⁶ BŞS B 42 138b.

⁶⁷ BŞS B 69 3b; B 73 40b.

⁶⁸ BOA, AE.SMMD.IV 40/4537.

⁶⁹ BŞS B 42 138b, B 69 3b.

⁷⁰ BŞS B 119 54b.

seyyidin ismi verilmiştir. Haşim Çelebi'nin ismi burada listenin en başında yer bulmuştur.⁷¹ Ağabeyi Ebü'l-Me'âlî'nin 1061/1651'de öldüğü için burada zikredilmesi düşünülemez. Ancak diğer ağabeyi Seyyid Mehmed'in terekesi altı yıl sonraki bir tarihte kaydedilmiştir. Dolayısıyla normal şartlarda ölümünün de tereke kaydına yakın bir zamanda gerçekleşmiş olması beklenebilir. Fakat ilginç bir şekilde 1070/1659'da kaydedilen Bursalı seyyidlerin arasında ismi geçmemektedir. Seyyid Mehmed muhtemelen gerçekte bu tarihte vefat etmiş, ama terekesinin mahkemede kayda geçirilmesine altı yıl sonra ortaya atılan bir alacak davası neden olmuştur.

Nakîbü'l-eşrâfîlık yapan Cafer Paşa'nın soyundan gelen aile üyelerinin isimlerinin Bursa'daki seyyidlerin listesinin en başına, muhtemelen yaş sırasına göre yazıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre listedeki aile fertleri şunlardır;

- Haşim Efendi b. Cafer Paşa
- Seyyid Mustafa Çelebi b. Me'âlî
- Seyyid Cafer Çelebi biraderes⁷²
- Seyyid İbrahim Çelebi biraderes
- Seyyid Paşa Çelebi biraderes
- Seyyid Ahmed Çelebi biraderes

Burada zikredilen altı isimden en yaşlısı konumundaki Haşim Efendi, 1070/1659'da Cafer Paşa'nın hayatta kalan tek oğludur. Diğer beş kişi Ebü'l-Me'âlî Efendi'nin çocuklarıdır.

4. Cafer Paşa'nın Torunları

Cafer Paşa'nın en küçük oğlu Haşim Çelebi'nin çocuğu olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer iki oğlundan Seyyid Mehmed vefat ettiğinde geride biri erkek, ikisi kız olmak üzere toplam üç küçük çocuk bırakmıştır. Oğluna kendi adı olan "Mehmed"i vermeyi tercih etmiştir. Kızlarının isimleri ise Ümmügülsüm ve Fatma'dır. Ümmügülsüm aynı zamanda Seyyid Mehmed'in halasının adıdır.⁷³ Geride bıraktığı zengin muhallefâtından paylarına düşen miktarla çocukların maddî açıdan sıkıntı çekmedikleri düşünülebilir.⁷⁴ Ancak yaşamlarının ilerleyen yıllarına ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Cafer Paşa'nın, diğer kardeşlerinden daha önce 1061/1651'de vefat eden oğlu Ebü'l-Me'âlî'nin ise Mustafa, İbrahim, Ahmed, Beşe ve Cafer adlarını taşıyan beş oğlu ve Beyhanım adında bir kızı vardır.⁷⁵ Bunların en büyüğü olan Seyyid Mustafa Çelebi'nin adı ilk defa 3 Safer 1057/10 Mart 1647 tarihinde bir davada babası ve amcaları ile birlikte şuhûdu'l-

⁷¹ BŞS B 131 49a.

⁷² Farsça "kardeş" anlamında kullanılmış bir kelimedir. Burada Ebü'l-Me'âlî Efendi'nin çocuklarını göstermektedir.

⁷³ BŞS B 119 54b, A 143 211b.

⁷⁴ BŞS B 119 55a.

⁷⁵ BOA, AE.SMMD.IV 40/4537; BŞS B 131 49a, B 109 20b, B 190 121a.

hâlde geçmektedir.⁷⁶ Bu durum, onun bu tarihte yetişkin bir kişi olduğuna işaret etmektedir. Bundan sonra Rebûlevvel 1070/ Aralık 1659'da kaydedilmiş Bursa'da meskûn sâdât listesinde yerini almıştır.⁷⁷ Yazılı kayıtlarda ismine son rastladığımız tarih 26 Şevval 1074/22 Mayıs 1664'tür. Buna göre Seyyid Mustafa, dedesi, babası ve amcaları gibi Hisar'da İmaret-i İsa Bey Mahallesi'nde ikâmet etmektedir. Kendisi gibi seyyid olan komşusu Abdurrahman Bey vefat ettiğinde oğulları Seyyid Zeynelabidin Bey ve Seyyid Ahmed Bey'in aralarında miras kalan evin paylaşımıyla ilgili bir davada evin sınır komşusu olarak ismi geçmektedir. Aynı davanın şuhûdü'l-hâlinde Seyyid Mustafa'nın kardeşlerinden üçünün İbrahim, Ahmed ve Paşa'nın da adlarının kaydedildiği görülmektedir.⁷⁸ Dolayısıyla onlar da aynı sosyal çevreye mensup, birbiriyle yakınlığı bulunan kişiler olarak ağabeylerinin komşularıyla iyi ilişkilere sahiplerdir ve ihtiyaçları olduğunda yanlarında yer almaktadırlar.

Ebü'l-Me'âlî'nin bilinen tek kızı Beyhanım, "Ravza-i Evliyâ" adlı eserin müellifi Baldırzade Selîsî Şeyh Mehmed Efendi'nin aynı adı taşıyan oğlu Derviş Mehmed Efendi ile 1000 kuruş mehr-i müeccelle evlenmiştir.⁷⁹ Beyhanım hakkında kaynaklardaki bilgilerimiz sınırlıdır. Ancak eşi ilmiye sınıfına mensup ve meşhur bir kişi olduğundan, hayatına ilişkin ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür. 1019/1610 yılında dünyaya gelen Mehmed Efendi, ilim tahsil ettikten sonra Abdülganizâde Nâdirî Efendi'den mülâzım olmuş ve Receb 1051/Ekim 1641'de Bursa'da Vâiziyye Medresesi'nde müderrislik yapmaya başlamıştır. Ramazan 1067/Temmuz 1657'de Konya Kazası kadılığına atanana kadar Bursa'da İsa Bey, Kadirîyye,⁸⁰ Molla Yegân ve Hüdavendigâr medreselerinde ders vermeyi sürdürmüştür. Rebûlevvel 1068/Aralık 1657 Trabussşam, Rebûlâhir 1071/Aralık 1660'da ise Kayseri'ye kadı olarak atanmıştır. Rebûlevvel 1077/Eylül 1666'da infisal dönemindeyken felç geçirince kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.⁸¹ Bursa'da Hisar Camii Mahallesi'ndeki evinde, 12 Rebûlevvel 1079/20 Ağustos 1668'de 60 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Geride eşi Beyhanım ve ikisi kız, üçü erkek beş çocuk bırakmıştır. Kızları Şerife Emetullah ve Şerife Ümmügülsüm yetişkindir. Seyyid İbrahim henüz çocuk yaşta olduğu için vasîye ihtiyaç duymaktadır. Diğer oğlu Seyyid Mehmed ise sara hastasıdır ve mahkeme hem onun, hem İbrahim'in vasîsi olarak anneleri Beyhanım'ı tayin etmiştir. Üçüncü oğlu Seyyid Şeyhi ise yetişkin olmalıdır.⁸² Derviş Mehmed geride ait olduğu sosyal sınıf göz önüne alındığında mütevazı sayılabilecek bir muhalledât bırakmıştır. Sahip olduğu çok sayıda kitabının bir kısmı Ulucami'de satılmıştır. Bu durum ilmiye mensubu olma konusunda çocuklarının kendisinin izinden gitmediklerinin bir göstergesi sayılabilir.⁸³

⁷⁶ BŞS B 69 3b.

⁷⁷ BŞS B 131 49a

⁷⁸ BŞS B 109 20b.

⁷⁹ BŞS B 91 6a-6b.

⁸⁰ Şeyhülislâm Abdülkadir b. Muhyiddin Mehmed (ö. 955/1548) tarafından yaptırılan medrese "Kadirî Mehmed Medresesi" adıyla da bilinmektedir. bk. Hızlı, *Bursa Medreseleri*, 170-173.

⁸¹ Beliş, *Güldeste*, 366-367.

⁸² BŞS B 91 6a-6b.

⁸³ Derviş Mehmed Çelebi'nin terekesinin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Saadet Maydaer, "XVII. Yüzyılda

Ebü'l-Me'âlî Efendi'nin babasının adını verdiği oğlu Seyyid Cafer, Ayşe Hatun'la evlenmiştir. Onun Ahmed ismini taşıyan oğlu, İhsan bnt. Mehmed'le hayatını birleştirmiş ve biri kız, biri erkek iki evlat sahibi olmuştur. Seyyid Ahmed 21 Şaban 1120/5 Kasım 1708'de İmaret-i İsa Bey Mahallesi'ndeki evinde genç yaşta vefat ettiğinde annesi henüz sağdır ama babası Seyyid Cafer hayatta değildir. Küçük yaştaki çocukları Azize ve Mehmed'e vasî olarak amcaları Seyyid Mustafa tayin edilmiştir. Böylece Ebü'l-Me'âlî'nin oğlu Seyyid Cafer'in Ahmed'den başka Mustafa adında ikinci bir çocuğu daha olduğu anlaşılmaktadır. Seyyid Ahmed b. Cafer b. Ebü'l-Me'âlî'nin vefatından sonra geride bıraktığı muhallefâtı 18 Cemaziyelahir 1120/4 Eylül 1708'de adet olduğu üzere Sûk-ı Sultanî'de⁸⁴ satılmıştır. Elde edilen meblağ 236 kuruştur. Buna alacaklısı olduğu 14 kuruş ilave edilmişse de söz konusu miktar borçlarını karşılamaya yeterli gelmemiştir. Bunun üzerine İmaret-i İsa Bey Mahallesi'ndeki evi 18 Receb 1120/3 Ekim 1708'de açık arttırma usulüyle satışa çıkarılmıştır. Hisar'ın güneybatısında yer alan İsa Bey Mahallesi'ndeki bu evin bir kısmı kale duvarı, bir kısmı yolla ve komşu evlerle çevrilidir. Altta iki oda, bir sofa, bir zîr-i zemîn, altlı üstlü başka bir oda, mutfak, kiler, iki ayrı akarsu, meyveli ve meyvesiz ağaçlardan oluşan bir birim ile dış kısmında üstte iki oda, bir ahır, yine iki akarsu ve avludan meydana gelen iç içe geçmiş farklı birimlere sahip bu bina, vasî olan amca Seyyid Mustafa Ağa tarafından yine Sûk-ı Sultanî'de uzunca bir süre müzayedeye çağrısıyla satışta bırakılmıştır.⁸⁵ Ancak alıcı bulunamamış ve ev 700 kuruş teklif veren müteveffanın hanımı İhsan Hatun tarafından satın alınmıştır. İhsan Hatun bu bedelin sadece 118 kuruşunu ödemiştir. Zira terekeden alacağı 541 kuruş mehr-i müeccel ve 40 kuruş karz, havale yoluyla evin satış bedeli olan 700 kuruştan düşüldüğünde geriye kalan miktar, bu kadardır. İhsan Hatun'la vasî Seyyid Mustafa Ağa arasında mehr-i müeccelin tutarıyla ilgili bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. İhsan Hatun, merhûm eşi Seyyid Ahmed'le aralarında ikinci bir nikâh akdi meydana geldiğini, yani tecdîd-i nikâh yaptıklarını ve bu esnada da kendisi için 500 kuruş mehr-i müeccel belirlediklerini iddia etmektedir. İlk nikâhında belirledikleri mehr-i müeccel miktarı 30.000 akçeden de 5000 akçesinin henüz kendisine ödenmemiş olduğunu dile getirmektedir. Vasîlik görevini üstlenmiş olan kişi sonuçta yabancı biri değildir ve ölen kişinin erkek kardeşidir. Ancak böyle bir durumdan haberi yoktur ve bu nedenle de bu konuda ödeme yapmayı kabul etmemektedir. İhsan Hatun mahkemede huzurlarında tecdîd-i nikâh yaptıklarını iddia ettiği biri Ulucami'de Cuma vaizi, diğeri de imam olan iki kişiyi şahit göstermiştir. Sonuçta mahkeme İhsan Hatun lehine karar vermiştir ve böylece o, mehr-i müeccelini kocasının terekesinden alma hakkına sahip olmuş ve eşiyle birlikte yaşamış oldukları evi satın almak suretiyle de mehir borcunu havale yoluyla tahsil etmiştir.⁸⁶

Bursa'da Emekli Bir Kadın: Baldırzade Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 569-592.

⁸⁴ Bursa'da XIV. yüzyılda Yıldırım Bayezid evkâfi olarak inşa edilen bedestenin etrafında inşa edilen han ve dükkânlardan oluşan ve halk arasında "Kapalı Çarşı" olarak bilinen Bursa Büyük Çarşısı, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde de "Sûk-ı Sultânî" şeklinde zikredilmektedir. Semavi Eyice, "Büyük Çarşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/507-508.

⁸⁵ BŞS B 190 121a.

⁸⁶ BŞS B 190 121a.

Seyyid Ahmed Ağa'nın evinin ve diğer muhaleffâtının satışından elde edilen 950 kuruş-tan geriye, borçlarının ödenmesi ve zorunlu masraflarının yapılmasının ardından sadece 93 kuruş kalmıştır. Bu miktar vârisler arasında paylaştırıldığında hanımı İhsan Hatun'a 11 kuruş, annesi Ayşe Hatun'a 15,5 kuruş, oğlu Mehmed'e 44 kuruş ve kızı Azize'ye 22 kuruş hisse düşmüştür.⁸⁷ Ancak İhsan Hatun iki nikâhından mehr-i müeccel olarak 541 kuruş ve daha önce eşine borç olarak vermiş olduğu 40 kuruşu paylaşımından önce terekeden aldığına göre toplamda eşinden kendisine intikal eden mal varlığı 591 kuruşa ulaşmıştır. Bu miktarın oturdukları evin satın alınmasına havale edilmesi suretiyle de Hisar'da kıymetli bir mülkün sahibi olmuştur.⁸⁸

Vesayeti üstlenen amca Seyyid Mustafa Ağa ile İhsan Hatun'un ikinci nikâhta belirlendiği iddia edilen mehr-i müeccel konusunda başlayan çekişmeleri, yaklaşık iki aylık bir süreçte çok daha ciddi boyutlara taşınmıştır.⁸⁹ İhsan Hatun'un, Seyyid Mustafa'nın vasîlik görevini kötüye kullandığına dair iddiaları vardır ve bunları mahkemede dile getirmiştir. Buna göre Seyyid Mustafa, Mehmed Çelebi adlı bir kişiye, merhûm kardeşinin kendisine 80 kuruş borcu olduğu iddiasıyla ortaya çıkıp, terekesinden bu bedeli aldığı takdirde parayı yarı yarıya paylaşabileceklerini söylemiştir. Hatta ona bu borcu doğrulayacak yalancı şahitler de bulmuştur.⁹⁰ Fakat bir şekilde durumdan haberdar olan İhsan Hatun, vasî Seyyid Mustafa'nın bu kötü niyetli fiilini bilen çok sayıda saygın kişiyi mahkeme huzuruna çağırarak şahitlik etmelerini sağlamıştır.⁹¹ Bu çirkin tutumu ortaya çıkınca amca Seyyid Mustafa 25 Şaban 1120/5 Kasım 1708'de vasîlikten azledilmiş ve yerine anne İhsan Hatun vasî olarak tayin edilmiştir.⁹² Böylece "vasiyye-yi mansûb" yani atanmış vasî olarak İhsan Hatun çocuklarının maddî-manevî tüm bakım ve sorumluluğunu üzerine almıştır. İhsan Hatun'un vasî olarak yaptığı ilk işlem atandıktan yaklaşık iki ay sonra 1 Zilkade 1120/12 Ocak 1709 tarihinde mahkemeye başvurarak oğlu için günde 10 dirhem nafaka tayin ettirmesi ve istidâne hakkını elde etmesidir.⁹³ Böylece vasî olarak çocuklara yönelik yaptığı harcamaları

⁸⁷ BŞS B 190 121b.

⁸⁸ BŞS B 190 121a-121b.

⁸⁹ İhsan Hatun'un tecdîd-i nikâh esasında 500 kuruş mehr-i müeccel belirlendiğine ilişkin davası 1 Receb 1120/6 Eylül 1708'de görülmüşken, vasî Seyyid Mustafa ile ilgili iddiaları dile getirdiği dava 25 Şaban 1120/5 Kasım 1708 tarihinde kayıtlara geçirilmiştir. BŞS B 190 121a.

⁹⁰ "Mezbûr es-Seyyid Mustafa Ağa sagırân-ı mezbûrânın hisse-i şâyi'alarını almak üzere olduğundan mâ'adâ hıyâneti zâhir ve nümâyân olub hatta medine-i mezbûr sükkânından Lamiizade Mehmed Çelebi nam kimesneye 'Karındaşım müteveffâ-yı mezbûr es-Seyyid Ahmed Ağa'nın terekesinden cihet-i deyn şartına 80 kuruş hukuk iddia eylemeğin meblağ-ı mezbûru beynimizde münâsefe-i vech üzere iktisam edelim' deyu mezbûr Mehmed Çelebi'yi tahrîk ve şâhidler peydâ edip sagırân-ı mezbûrânın mâl-ı mevrûslarına küllî gadr etmeğin keyfiyet-i ahvâle vukûfu olan bî-garaz müsliminden istihbâr olunmasını matlûbumdur." BŞS B 190 121a.

⁹¹ "Fî'l-hakika vasiyy-i mezbûr es-Seyyid Mustafa Ağa mezbûr Lâmiizade Mehmed Çelebi'ye karındaşım müteveffâ-yı mezbûrün terekesinden cihet-i deyn-i şer'iyye olmak üzere 80 kuruş hukuk iddî'â ve kabz meblağ-ı mezbûru beynimizde münâsefe olmak üzere iktisâm edelim deyu mezbûr Mehmed Çelebi'yi tahrîk ve yalan şâhidleri peydâ edip sagırân-ı mezbûrânın mâl-ı mevrûsuna küllî gadr üzere olub her vechle hıyâneti zâhir ve 'ayân olduğu ma'lûmumuzdur." BŞS B 190 121a.

⁹² BŞS B 190 121a.

⁹³ "Hâlâ hacr-i terbiyemde olan sagır-i mezbûr es-Seyyid Mehmed'in babası müteveffâ-yı mezbûrün mâl-ı mevrûsundan

onlar büyüyüp vesâyet altından çıktıklarında geriye dönük olarak mal varlıklarından talep edebilecektir.⁹⁴

Ebü'l-Me'âlî'nin diğer bir çocuğu Seyyid İbrahim ilim yolunda ilerlemiş ve müderris olmuştur.⁹⁵ Erkek kardeşleriyle birlikte ismini daha önce zikrettiğimiz 1070/1659, 1074/1664'teki kayıtlarda geçen Seyyid İbrahim, 24 Zilhicce 1092/4 Ocak 1682'de Bursa Nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmıdır.⁹⁶ Görevinin gereği olarak ödemediği bir borcu yüzünden dava edilen Seyyid Sefer b. Seyyid Mustafa'yı 70 günden beri kendi hapsinde tutmaktadır.⁹⁷ Zira nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı seyidlerlerin cezalandırılmaları gerektiğinde bunu bizzat yapmakla mükelleftirler.⁹⁸

Bursa, İstanbul'dan çeşitli nedenlerle görevden el çektirilen çok sayıda devlet adamı için sürgün yeri olmuştur. Bu devlet adamları geçici olarak Bursa'ya geldikleri esnada şehrin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurmaktadır.⁹⁹ Nakîbü'l-eşrâf kâim-i makâmı yapmış soyu Tebriz'e dayanan bu seçkin ailenin payitahttan gelenlerle ilgilendikleri, dostluklar kurdukları anlaşılmaktadır. Seyyid İbrahim de Gürcü Mehmed Paşa ile dost olan dedesi Cafer Paşa'nın izinden giderek, Bursa'ya kısa bir süreliğine sürgün olarak gönderilmiş Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi ile yakından ilgilenmiştir. Bunun sonucunda Çatalcalı Ali Efendi, Üftade Camii için vakfettiği 800 şerîfi altına Seyyid İbrahim Efendi'yi mütevellî tayin etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 43'üncü şeyhülislâmı olan Ali Efendi 12 yıl süren ve IV. Mehmed'in saltanat yıllarına denk gelen görevi esnasında 1683 Viyana Bozgunu gibi önemli gelişmelere tanıklık etmişti. Padişahın tutumundan ve adeta yolunda gitmeyen tüm devlet işlerinden sorumlu addedilmiş ve tepkilerin odağı haline gelmişti. Bu duruma çok üzüldüğü için IV. Mehmed'in Budin'in elden çıkmasının ardından istişare etmek üzere kendisini davet etmesine tepki olarak katılmaması üzerine görevinden azledildi. 1097/1686'da önce Bursa'ya, sonra kısa süreliğine Rodos'a, sonra tekrar Bursa'ya sürgüne gönderildi. II. Süleyman padişah olup da kendisini affedene kadar, yani 1690 yılına kadar İstanbul'a dönemedi.¹⁰⁰ İşte bu kısa sürede bulunduğu Bursa'da vakıfta bulunmayı arzu eden Çatalcalı Ali Efendi, 20 Şevval 1098/29 Ağustos 1687 tarihinde düzenlediği vakfiyesinde 800 şerîfi altını

kayd-ı kitâb nafaka ve kisve-i baha karz ve takdîr olunması matlûbudur". BŞS B 190 121b.

⁹⁴ Fıkıh literatüründe istidâne, bir kimsenin gerek kendisi gerekse başkası adına borçlanması işlemini ifade eden bir terimdir. Vasînin gerekli hallerde vesâyeti altında bulunan kişiler için borçlanabilmesi için hâkimin iznine ihtiyacı vardır. Bu tür borçlanmalar için daha sonra vesâyeti altında bulunan kişiye rücu edebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Âkif Aydın, "İstidâne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/322.

⁹⁵ BŞS B 148 9a, B 107 91b.

⁹⁶ BŞS B 131 49a, B 109 20b, B 107 91b.

⁹⁷ BŞS B 107 91b. Seyyid Sefer 30 kuruşluk borcunu, alacaklı merhûm Şaban'ın vârislerine ödeyeceği taahhüdünün ardından serbest bırakılmıştır.

⁹⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, 168.

⁹⁹ Bursa'ya yapılan sürgünlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)* (Bursa: Emin Yayınları, 2009).

¹⁰⁰ Mehmet İpşirli, "Çatalcalı Ali Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/234-235; Abdülkadir Altunsoy, *Osmanlı Şeyhülislamı* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), 95.

Üftâde Camii ve çalışanlarının yararına bağışlamaktadır. Buna göre onu onbir hesabıyla iş-letilecek paradan elde edilen 80 şerîfî altından 10 altın müteveliye, 18 altın Üftade Efendi Camii'nin imam ve hatibine ve 15 altın iki müezzinine, 15 altın iki kayyıma, dört altın da türbedâra verilecektir. Dört kişinin Cuma günü mahfilde “*kadr-i mâ teyessera*” yani kolayına geldiği şekilde Kur'ân-ı Kerim tilâvet edip, sevabını Üftade Efendi ruhuna hediye etmesini şart koşmaktadır. Cüzhanların hepsine eşit seviyede 10 altın verilmesini istemektedir. Bu dört kişiden biri imam, diğer üçü ise seccâde-nişîn olan kimselerden seçilecektir. Üftâde Camii'nin masraflarını da düşünmüş ve sekiz altın ile tanesi bir vukiyye gelecek şekilde balmumu alınıp mihrabın iki yanında yakılmasını talep etmiştir. Müteveli olarak tayin ettiği Seyyid İbrahim Çelebi'ye mahkeme huzurunda ilgili meblağ teslim edilerek vakıf, aralarında Seyyid İbrahim'in erkek kardeşi Ahmed Çelebi'nin de bulunduğu şahitlerin huzurunda tescil edilmiştir.¹⁰¹ Çatalcalı Ali Efendi'nin tasavvufa olan ilgisi nedeniyle “*mecma'u'l-bahreyn*”¹⁰² sıfatıyla anıldığı düşünülürse, kısa süre de olsa sâkini olduğu şehirde, aslında kuruluşunda çalışanlarına ücret tahsis edilmeyen, bu nedenle de görevlilerinin başlangıçta gönüllü hizmet verdikleri Üftade Camii'ni vakfı için tercih etmesi yaşantısıyla uyumlu bir tutumdur.¹⁰³ Seyyid İbrahim Çelebi'yi müteveli tayin etmesi, onu güvenilir bir kimse olarak tanıdığını göstermektedir.

Sosyal açıdan oldukça iyi bir konuma sahip İbrahim Çelebi, Elmas Hatun bnt. Çalık Mustafa Ağa ile evlenerek Mehmed, Kerime ve Afife isimlerinde üç evlat sahibi olmuştur.¹⁰⁴ Kızlarından Şerife Afife 10 Ramazan 1165/22 Temmuz 1752 tarihinde vefat ettiğinde geride bıraktığı mal varlığının tamamının ‘*Sûk-ı Sultanî*’de, yani Kapalıçarşı’da satılmasını ve elde edilen gelirin üçte biriyle ölümünden sonra istediği yerlere harcanmasını vasiyet etmiştir. İsteklerinin arasında 25 kuruşun onu onbir hesabıyla işletilip elde edilen gelirden Üftade Camii'nde yakılmak üzere şem'-i asel alınmasının yer alması, babasının aynı cami için yapılan vakfa müteveli tayin edilmesinin etkisinde kalmasından kaynaklanmış olabilir. O vefat ettiğinde babası ve erkek kardeşi çoktan bu dünyadan ayrılmışken, kız kardeşi Kerime henüz hayattadır.¹⁰⁵ Çocuk sahibi olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Seyyid İbrahim Çelebi'nin oğlu Seyyid Mehmed babası gibi ilim yolunda ilerlemiştir. Müderris olduğu bilinen Seyyid Mehmed, 1145/1732 yılında hayata gözlerini yummuştur.¹⁰⁶ Vefatı esnasında babası İbrahim Çelebi'den “*merhûm*” diye bahsedilmektedir. Annesi Elmas Hatun bnt. Çalık Mustafa Ağa ise varisi olmuştur. Tüm çocukları vesayet gerektirecek kadar küçük yaştadır. Babasının adını verdiği tek oğlu İbrahim ve kızı Aliye'nin anneleri Sittişah bnt. Abdullah'tır. Yine küçük yaşta yetim kalan diğer kızları Saide, Ayşe ve

¹⁰¹ BŞS B 148 9a.

¹⁰² İki denizin birleştiği yer anlamında, hem ilim hem tasavvufa ilgilenmesi nedeniyle kendisine verilmiş bir sıfattır. İpşirli, “Çatalcalı Ali Efendi”, 235.

¹⁰³ Baldırzade, *Ravza-i Evliya*, 102. Üftade Camii'nin görevlilerine yönelik daha sonra çok sayıda vakıfta bulunulmuştur. Üftade Camii'nin kuruluşu ve tarihî süreçteki durumu ile vakıflarına dair ayrıntılı bilgi için bk. Maydaer, *Hisar*, 104-106.

¹⁰⁴ BŞS B 163 9a, B 172 69a.

¹⁰⁵ BŞS B 172 69a-69b.

¹⁰⁶ BŞS B 163 10b.

Fatma'nın anneleri ise Hibetullah bnt. Abdullah'tır. Bu durumda Seyyid Mehmed'in iki eşi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir süre sonra küçük oğul Seyyid İbrahim de vefat etmiştir. Geride kalan kız kardeşlerin tamamına vasî olarak halaları -yukarıda hayatına dair bilgi verilen- Şerife Afife Hanım atanmıştır. Merhûmun geride bıraktığı kitapları satılarak 13.861 akçe gelir elde edilmiştir. Bütün bu gelişmeler müteveffa müderris Seyyid Mehmed'in vefatını izleyen beş yıl içinde gerçekleşmiştir. 17 Cemaziyelahir 1150/12 Ekim 1737'de halaları Şerife Afife Hanım vasîlikten azledilerek yerine çocukların anneleri Hibetullah ve Sittişah atanmıştır.¹⁰⁷ En küçüğünün babalarının öldüğü beş yıl önce dünyaya gelmiş olduğu varsayılsa çocukların 1181/1767 yılında 35-40 yaşlarına ulaşacakları hesaplanabilir. İşte babalarının vefatında henüz küçük yaşta yetim kalmış bu kız çocukları kırklı yaşlarına ulaştıklarında, dedeleri Emir Gazi'ye ve soyundan gelenlere şart koşulmuş olan ve nesiller boyu aile fertlerince yürütülmüş vakıf mütevelliliğine atanabilecek konuma gelmişlerdir.¹⁰⁸ 21 Cemaziyelahir 1181/14 Kasım 1767'de ataları Emir Gazi'nin adıyla anılan vakıfların mütevelliyesi halaları Şerife Kerime Hatun vefat edince yerine aileden uygun bir müteveli aranmaya başlamıştır. Şerife Saide ve Şerife Ayşe ve Şerife Fatma "*batn-ı evvelde*" sağ olan üç kız kardeşlerdir. Şerife Aliye'nin anne-baba bir kardeşi İbrahim gibi daha önce vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Şerife Ayşe ve Şerife Fatma ise kız kardeşleri Şerife Saide'nin her açıdan bu işe daha uygun, yaşça daha büyük ve vakıf işlerini yürütebilecek vasıflarda olduğunu dile getirerek müteveli olmasını kabul ettiklerini beyan etmişlerdir.¹⁰⁹ Bunun üzerine müteveli tayin edilen Şerife Saide'nin tevliyet vazifesini yürüttüğüne dair elimizdeki en son tarihli belge 29 Şevval 1182/8 Mart 1769'a aittir.¹¹⁰ Seyyid Cafer Paşa'nın soyundan gelenlere dair veriler bu tarihten ileriye -şimdilik- gidememektedir.

¹⁰⁷ BŞS B 163 9b, 10b, 11a.

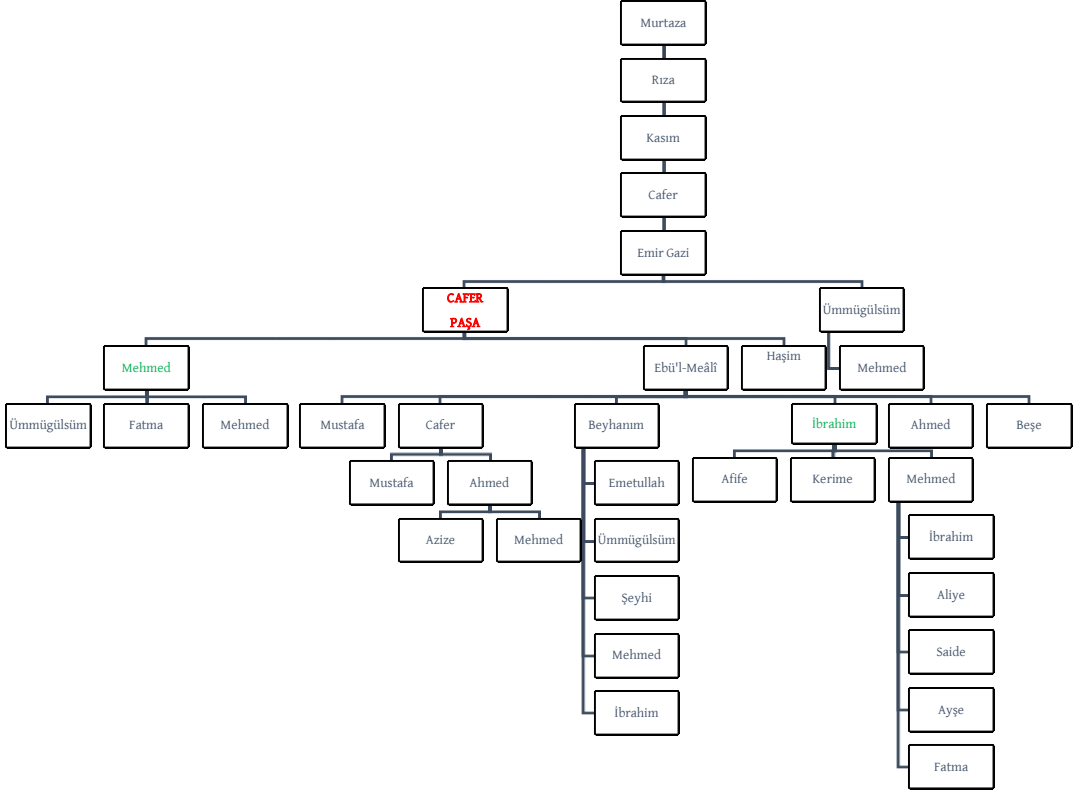
¹⁰⁸ 975/1568 yılında Şeyh Paşa Mahallesi'nden Kadızâde adlı bir kişi tarafından vasiyet yoluyla düzenlenen vakfiyede Emir Gazi müteveli tayin edilmiş ve tevliyetin onun neslinden devam etmesi şart koşulmuştur. Zamanla vakıf, Emir Gazi'nin adıyla anılır hale gelmiştir. VGMA.d., 741, 5.

¹⁰⁹ BŞS B 117 95a; VGMA.d., 1288, 24a.

¹¹⁰ VGMA.d., 1288, 90a.

Ailenin eldeki bilgilerden hareketle oluşturulan soy ağacı aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 1: Seyyid Cafer Paşa'nın Soy Ağacı/Şeceresi

1026-1034/1617-1624 yılları arasında Bursa'da nakıbü'l-eşrâf kâim-i makâmı olan Cafer Paşa'nın kendinden önceki beş, kendisinden sonra ise sekiz nesle kadar uzanan soy ağacı belirlenebilmiştir. Buna göre ailenin ataları Tebriz'de yaşamış, Cafer Paşa'nın babası Emir Gazi'nin 1514'te Anadolu'ya gelip Bursa'ya yerleşmesiyle de nesiller boyu burada varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ailede en yaygın kullanılan isim Mehmed'dir. Zira altı kişiye ad olmuştur. Ondan sonra ailenin üç erkek ferdinin adı Cafer, yine üçünün İbrahim iken, üç kadın üyesinin ise Ümmügülsüm ismini taşıdıkları görülmektedir. Bu durum dede adı koyma geleneğinin tezahürü oluşunun yanı sıra ailenin Hz. Peygamber'e dayanan soylarının vurgulanmasından da kaynaklanmaktadır.

Aile fertleri arasında iki eşli olan tek kişi Mehmed b. İbrahim, aynı zamanda ailenin beş çocuk sahibi tek erkek üyesidir. Ebü'l-Me'âlî'nin kızı Beyhanım da ailenin beş evlat annesi tek kadın ferdidir. Ebü'l-Me'âlî ise bu geniş ailede altı evladiyla en fazla çocuk sahibi olan

babadır. Ancak çocuk sayıları konusuna ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Zira kız çocuklarıyla ilgili verilere mahkeme kayıtları üzerinden ulaşmak çok daha zordur. Bununla birlikte ailenin toplum içindeki itibarlı konumu ve seyyid olması onları yazılı belgeler üzerinde diğer fertlere göre çok daha fazla görünür kılmıştır. Ancak yine de tespit edilememiş aile fertlerinin bulunabileceği ve bu durumun mevcut çocuk sayılarını arttırılabileceği dikate alınmalıdır.

Sonuç

İslam tarihi boyunca peygamber soyundan geldiği düşünülen seyyid ve şerifler, hem yöneticiler hem de içinde yaşadıkları toplum nazarında saygı duyulması ve hürmet gösterilmesi gereken kimseler olarak kabul görmüşlerdir. Hatta bu özel ve ayrıcalıklı kabul edilmişlerinin bir sonucu olarak kendilerine birtakım imtiyazlar tanınmıştır. Bundan yararlanmak için aslında öyle olmadıkları halde kendilerini seyyid gibi göstermeye çalışan sahtekâr kimselerin ortaya çıkması, seyyidlerle ilgili kayıtların daha da titizlikle tutulmasını gerektirmiştir. Böylece seyyidlerin işlerinin düzenlenmesi “nakîbü'l-eşrâfîk” adı verilen bir kuruma verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk başkent olması hasebiyle Bursa'da başlayan bu nakîbü'l-eşrâfîk, İstanbul'un fethinin ardından daha düzenli bir hale gelmiş ve merkez dışındaki seyyidlerin işleri nakîbü'l-eşrâfîk kâim-i makâmı aracılığıyla takip edilmeye başlanmıştır. Bursa'ya ilk dönemlerde atanan nakîbü'l-eşrâfîk kâim-i makâmı hakkında edilebilen bilgiler çok kısıtlıdır. Onlardan biri olan Seyyid Cafer Paşa, ataları Tebriz'de yaşamış ve babası Yavuz Sultan Selim'le birlikte Bursa'ya göç etmiş bir seyyiddir.

Ailenin hemen hemen tüm fertleri Hisar'da İmaret-i İsa Bey Mahallesi'nde ikâmet etmiştir. Ailenin şehir içinde gelir getiren farklı mülklerinin yanı sıra şehir dışında işlettiği çiftlikleri de bulunmaktadır ve bunlar nesiller boyu aile fertlerine aktararak işletilmeye devam etmiştir.

Ailenin saygın konumu önde gelen kimselerin davalarında vekil veya şahit olmalarının önünü açmıştır. Şehrin tüm ileri gelenleriyle ve merkezden çeşitli sebeplerle sürgün olarak gönderilen devlet adamlarıyla yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkilerinde karşı tarafa güven telkin etmişler ve bunun sonucunda kendilerine ya vakıf kurmaları için önemli meblağlar verilmiş ya da kurulan vakıflara bazen nesiller boyu mütevellî tayin edilmişlerdir. Aile üyelerinin bir kısmı sahip oldukları mal varlığıyla vakıf kurmuşlardır. Böylece vakıflarla her yönden içli dışlı oluşları ve vakıf alanındaki tecrübeleri, çeşitli problemlerle boğuşan bazı büyük selâtin vakıflarının işlerinin düzene koyulmasında güvenle göreve getirildiklerinde başarılı olmalarında yardımcı olmuştur.

Seyyid Cafer'in kendisi, babası ve çocuklarının ilmiyeye mensup olduklarına dair bir işaret yoktur. Fakat torunlarla birlikte ilmiyeye intisap edenler ve müderrislik yapanlar sahneye çıkmaya başlamıştır. Örneğin Seyyid İbrahim hem müderris, hem nakîbü'l-eşrâfîk kâim-i makâmıdır.

Aileye ait kaydedilmiş terekelerin varlığı, yaşam tarzları ve sosyo-ekonomik durumlarına dair fikir edinilmesine yardımcı olmaktadır. Genellikle üst sosyo-ekonomik düzeyde bir yaşam tarzına sahip olmakla birlikte, bazılarının borçlarının mal varlıklarının büyük bir

kısına tekâbü ettiği gözlenmektedir. Toplumda sağladıkları derin güvene dair beklentileri büyük oranda karşılayan aile fertleri arasında sadece bir tanesi Seyyid Mustafa, yeğenlerinin vesâyetini kendi çıkarına kötüye kullanmaya çalıştığı için görevinden azledilmiştir. Çocukların annesiyle yaşadığı ciddi çıkar çatışmaları nedeniyle yine de ihtiyatla yaklaşılması gerektiği izlenimi uyandıran bu tekil vaka dışında aile fertlerinin isminin karıştığı hiçbir suiistimal söz konusu değildir. Dolayısıyla Seyyid Cafer Paşa merkeze alındığında geriye doğru beş, aşağıya doğru sekiz neslin izinin sürülebildiği bu seyyid ailesi, toplumda edindiği saygın konumun hakkını fazlasıyla vermiş görünmektedir.

Kaynaklar

I. Arşiv Belgeleri

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.DVNSMHH.d. 25/111.

AE.SMMD.IV 40/4537.

İE.ENB. 1/18.

A.DVNSMHH.d 2, 1941, 1958.

A.DVNSMHH.d. 28, 494.

A.MKT., 51/4.

AE.SMMD.IV 40/4537.

B. Bursa Şer'iyeye Sicilleri (BŞS)

A 107 24b, 31b.

A 143 211b.

A 145 29b, 72b.

A 151 18a.

A 153 83b.

A 74 113b, 114b.

B 107 91b.

B 109 20b.

B 117 95a.

B 119 54b.

B 119 55a.

B 131 49a

B 148 9a.

B 163 9a, 9b, 10b, 11a.

B 172 69a-69b.

B 18 49b.

B 190 121a-121b.

B 26 25a, 41b.

B 31 59b.

B 37 25b.

B 40 62a-63a.

B 42 128a,128b, 135b, 138b.

B 44 155b.

B 45 129a.

B 69 3b.

B 73 40b.

B 91 6a-6b.

C. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA.d., 1288, 24a.

VGMA.d., 1288, 90a.

VGMA.d., 741, 5.

D. Diğer Arşivler

Meşihat Arşivi, Nakıbü'l-eşrâf Defterleri, no: 73.

Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 1033/2.

II. Diğer Kaynaklar

Ak, Mahmut. “Mehmed Paşa, Gürcü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/509-510. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Akdemir, M. Sadık. “Şer‘iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Isparta’da Nakıbü'l-Eşrâf Kaymakamlığı ve Seyyidler”. *Araştırmalar İnsan Bilimleri Araştırmaları* 9/17 (2007), 143-177.

Altunsu, Abdülkadir. *Osmanlı Şeyhülislamı*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.

Atâyî, Nev‘izâde. *Hadâ'iku'l-hakâik fî tekmileti's-şakâ'ik* –Nev‘izâde Atâyî'nin şakâ'ik zeyli-. 2 Cilt. haz. Suat Donuk. ed. Derya Örs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.

Aydın, Mehmet Âkif. “İstidâne”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/322. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Baldırzade Selîş Şeyh Mehmed. *Ravza-i Evliya*. haz. Mefail Hızlı - Murat Yurtsever. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.

Barkan, Ömer Lütfi - Meriçli, Enver. *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*. Ankara: Türk Tarih

- Kurumu, 1988.
- Beliğ, İsmail. *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*. Bursa: Hüdavendigâr Matbaası, 1287.
- Buzpınar, Ş. Tufan. “Nakîbüleşrâf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/322-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Çelebi, Âşık. *Meşâ’iru’ş-Şu’arâ*. haz. Filiz Kılıç. 3 Cilt. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1996.
- Emîrî, Ali. “Hâdim ve Hâfız Emânet-i Mübâreke, Hulefâ-yı Celîle-i Osmaniye'nin Şeref-silsile-i Siyâdetleri ve İlm-i Celîl-i Ensâbın Fevâidi”. *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası* 2/19 (1335/1919), 417-435.
- Erzi, Adnan, “Bursa’da İshâkî Dervişlerine Mahsus Zaviyenin Vakfiyesi”. *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 423-429.
- Eyice, Semavi. “Büyük Çarşı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/507-508. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Gövsa, Alaattin. *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi*. 5 Cilt. İstanbul: İskit Yayınları, ts.
- Güney, Emin. *Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas’ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850 Yılları)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hızlı, Mefail. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Işık, Ayhan. “Osmanlı Devleti’nde Nakîbü’l-Eşrâflık Müessesesi ve Nakîbü’l-Eşrâf Kaymakamları”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 10 (2015), 185-228.
- İpşirli, Mehmet. “Çatalcalı Ali Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/234-235. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kara, Mustafa. *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017.
- Karaçelebizâde Abdülaziz b Hüsameddin. *Ravzatü’l-Ebrâr*. Bulak: Bulak Matbaası, 1248.
- Karataş, Ali İhsan. *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü*. haz. Hüseyin Algül vd. 4 Cilt. İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.
- Kılıç, Rüya. *Osmanlıda Seyyid ve Şerifler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Maydaer, Saadet. “Bursa’da Ehl-i Fesâd Suhte Tâifesinin Kurbanı Bir Seyyid: Emir Gazi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Haziran 2022), 319-343.

- Maydaer, Saadet. "XVII. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı: Baldırzade Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 569-592.
- Maydaer, Saadet. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- Naîmâ, Mustafa. *Târîh-i Naîmâ -Ravzatü'l-Hüseyn fi Hülâsati Ahbâri'l-Hâfikeyn-*. 6 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1280.
- Önkal, Ahmet - Bozkurt, Nebi. "Deve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/222-226. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Rıf'at, Ahmet. *Devhatü'n-Nukabâ*. haz. Hasan Yüksel - Fatih Köksal. Sivas: Dilek Matbaası, 1998.
- Şeker, Mehmet. "Ortaçağ'da Şam Diyarının Stratejik Bir Kalesi: Aclûn Kalesi". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/4 (2019), 3799-3807.
- Şimşek, Muttalip. "Osmanlı Devleti Nakîbüleşraflık Müessesesi ve Bu Müesseseye Bağlı Kaymakamlar (19. Yüzyıl). *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 19 (2018), 401-431.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Naqib al-Ashraf Qaim-i Maqam of Bursa Sayyid Cafer Pasha and His Family in the 17th Century

Extended Summary

Throughout the history of Islam, sayyids and sharifs, descended from the Prophet's lineage have been accepted as people who should be respected both by the rulers and the society they live in. In fact, as a result of this special and privileged acceptance, some privileges have been granted to them. In order to take advantage of this privileged position, dishonest people have emerged who try to present themselves as sayyids, even though they actually are not. This situation necessitated that the records about the sayyids should be kept more meticulously. Thus, the regulation of the affairs of the sayyids was carried out by an institution called "nakib al-ashraf". The institution of nakib al-ashraf, which started in Bursa, since it was the first capital city of the Ottoman Empire, became more regular after the conquest of İstanbul.

Bayezid II appointed Sayyid Mustafa Efendi as the head of sadat in 900/1494. The appointment of the nakib al-ashraf qaim-i maqams, which will serve in the sanjak and districts, must have started during this period. Because while the Ottoman naqib al-ashrafs naturally resided in the capital İstanbul, the naqib al-ashraf qaim-i maqams who would serve on his behalf in other places were appointed in a certain hierarchical order. Nakib al-ashraf qaim-i maqams were generally chosen from prominent sayyid families who were respected in the society and valued for what they said.

The information that can be obtained about the nakib al-ashraf qaim-i maqams who were appointed to Bursa in the early periods is very limited. Sayyid Cafer Pasha is a person about whom we can have the most information among the Bursa naqib al-ashraf qaim-i maqams, who were appointed in the classical period. His ancestors lived in Tabriz. His father, Emir Gazi, is a sayyid who migrated to Bursa with Selim I. Emir Gazi, who settled in the Isa Bey Neighborhood in the southwest of Hisar in Bursa, seems to have gained a respectable position in the society in a short time. He played a role in solving the problems around him, as well as carrying out the trusteeship of many foundations, especially the foundations of Sultans. Emir Gazi, who was understood to be in a very good condition financially, died on 12 Rabī' al-Thānī 995/22 March 1587, as a result of a night raid by the madrasah students (Tr. Suhte) to his house in the Isa Bey Neighborhood, where his son Cafer Pasha also lived.

Almost all members of the family resided in the Imaret-i Isa Bey Neighborhood in Hisar. The family has different income-generating properties in the city, as well as farms outside the city. These have continued to be operated by being passed on to family members for generations.

Cafer Pasha, like his father, undertook trusteeship and various duties related to foundations that would clinch his respectable position. Sayyid Cafer Pasha was not only interested in managing foundations but also founded waqf himself.

The earliest document in which Sayyid Cafer Pasha was officially named "nakib al-ashraf" belongs to 29 Safar 1025/18 March 1616. He held this position for many years. It is known

that after him, two more members of his family took on the duty of nakib al-ashraf qaim-i maqam of Bursa. After the death of Cafer Pasha, his son Sayyid Mehmed was appointed as the nakib al-ashraf qaim-i maqam, in the following years, his grandson İbrahim continued the same task. Thus, as far as it is known, three members of the family served as nakib al-ashraf qaim-i maqam of Bursa. Therefore, the prestigious position of the family both in the eyes of the Ottoman administration and sayyids in Bursa continued.

Sayyid Cafer Efendi was appointed as the Governor of Karaman in the last years of his life. It is thought that Georgian Mehmed Pasha had an influence on his appointment to this duty, which he was able to fulfill for a very short time.

The respectable position of the family paved the way for them to represent or testify to the prominent people in their cases. They established close relations with all the notables of the city and the statesmen who were exiled from the center for various reasons. They instilled confidence in the people they interacted with and as a result, they were given significant sums to establish a foundation or appointed as trustees of waqfs. Some of the family members have established foundations with their assets. Thus, they became involved with the foundations in every way and gained experience in the field of foundations. These experiences have helped them succeed when they were appointed to put some waqfs of Sultans, which had various problems, in order.

There is no indication that Sayyid Cafer himself, his father and his children belonged to the the ilmiye/scholars community. However, later with their grandchildren, those who joined the ilmiye and those who were professors (müderris) began to appear on the scene. For example, Sayyid İbrahim was both a müderris and a nakib al-ashraf qaim-i maqam.

Recorded family heritage helps to gain insight into their lifestyle and socio-economic status. Although they generally have a high socio-economic level of life, it is observed that the debts of some of them correspond to a large part of their assets. Among the family members who has largely met the expectations of the deep trust they had in the society, only one, Sayyid Mustafa, was dismissed from his post for trying to abuse the tutelage of his nephews for his own benefit. There is no abuse involving family members, except for this singular case, which still seems to have to be approached with caution due to the serious conflict of interest the children have with their mother. Therefore, when Sayyid Cafer Pasha is taken to the center, this Sayyid family, whose traces can be traced back to five and down to eight generations, seems to have done more than justify the respectable position it has acquired in society.

Keywords

Islamic History, Naqib al-ashraf, Sayyid, estate, Gürcü Mehmed Pasha, Çatalcalı Ali, Family History.